

ספר לשונאי מוסיקה

סולומון וולקוב
עדות

זיכרונותיו של דמיטרי שוסטקוביץ'
עברית: גרשון ריטרמן
ספרית מועלים

לא, לא לאהבי מוסיקה ומוסיקאים. מי שמצפה למצוא בזיכרונותיו של דמיטרי שוסטקוביץ' (נפטר 1975), שיצא עכשיו גם כתר"ם עברי, פתח אל עולמו המוסיקלי של ה"מלחין הרוסי הגדול, או אל עולמה של ה"מוסיקה של ארצו — נכונה לו אכזבה. שהרי — אומר הקומפוזיטור בגילוי לב — "לא עלי רצוני להשיח ברפים אלה, ועוד פחות מזה — על המוסיקה שלי". במקום זאת, לפנינו ספר על ניסיונותיו

שוסטקוביץ' עם ידידו הבינאמי מאיירוהולד

של אדם יוצר לשמר את צלם האדם ואת צלם היוצר שבו בתנאי עריצות, אכזריות שאינה יודעת רחם וחוסר-כבוד ורדף ארץ לאמנות ולאמנים. מה פלא שהספר לא פורסם מעולם בכרית-המועצות והוכרז למערב. זיכרונות אלה מומלצים גם בחום לחובבי מחזורו של פיטר שאפר, מוצארט וסאלירי. שהפך אחר-כך לסרט עטור פרסים. זאת מפני שהוא הולך צעד אחד או כמה צעדים הלאה אל מעבר לסימפוטום קינאת הסופרים/האמנים ה"שית", שלעיתים רחוקות היא מרבה חוכמה ולי רוב היא מעבירה את קורבנותיה מן העולם, אל מיטטר שבו קינאת סופרים ואמנים ומוסיקאים, ובכלל קינאת אדם בחברו, מונחת היתה ביסוד הגיונו ואף סייעה בהשמרתו: מיטטר שבו חיללו אנשים את חשבונותיהם הפרטיים ביותר במסוה: שלו פטריוטיות או נאמנות ליולד ובעצם נתנו את ידם לעריי צות ממלכתית שרק מעטות תשוויה לה בי היסטוריה.

לפיכך, ספר מלא עדויות על שינאה וקינאה עיוורת וריכוז. מיסמך ממועז נוסף על מכונת עריצות הנתמכת בידי גייטות של מל-שינים וסכרי חרב וחונפים, ובעלי אגרוף וסתם פחדנים ונמוטפים. אות ומופת מפוקפק לסכנה הגדולה המאיימת על התרבות בזמננו — סכנה שכמותה לא ידע מין האדם מאז פרוץ הוואנדראליסטי-רומא ועד צימתתם והתבססותם של הסטאל-ניזם של סטאלין, ההיטלריות של היטלר והפאשיזם של מוסוליני ושל בעלי בריתו המצויים כמעט בכל ארץ ובכל אתר ובכל תרבות ברחבי העולם.

כלומר, ספר רוסי של מלחין רוסי. אבל האירועים והגילויים הנחשפים בו עשויים היו להתרחש בכל מקום שבו יש די תמצן לקיום אדם. וביתר קונקרטי, גם כאן, במקומי, וגם שם — במקום שבו אתה חי את שם.

בין פירוח ל"אוייב העם":

חסרים. צלילים סימפוניים

למי שידוע את מוניטיו של שוסטקוביץ'

האם הדברים המחרדים המתוארים בזיכרונותיו של המלחין הרוסי שוסטקוביץ' עשויים להחרש גם בישראל של שנות התשעים? — מדוע לא, בעצם?! כל התנאים והגיבורים כבר מצויים על הבימה: מישטר של דיכוי ומעצרים המוניים, דור צעיר המוכן להשלים עם הכל ובלבד שלא יסתבך ב"פוליטיקה" המאוסה, שרותים חשאים ושרותי ביטחון ושרותי ריגול שמעלליהם חובקים זרועות עולם. ועל הכל — עדר גדול של מלשינים בכוח ובפועל מקירבה של קהילת היוצרים עצמה. ברית בלתי-קדושה של חרבות-להשכיר וסופרי חצר ומחוסכלים למיניהם אשר ישרתו כל שלטון וכל שררה ובלבד שיתן להם לחסל את חשבונותיהם האישיים ולזכות מדי פעם בוחח שמן מן העוגה.

הם השתמשו בנייר כתיבה רגיל לגמרי" כי כיתבי המלשינות שלהם.

התוצאה: ו'דאנוב, הממונה על הכשרות מטעם המיפלה בתחומי התרבות, "לא נאלץ לעבוד קשה מדי" —

המלחנים נשכו זה את זה בעונג רב. איש לא רצה להימצא ברשימתו של ו'דאנוב. זאת לא היתה רשימה של מורעמים לפרסים, כי אם לחיסול אפשרי. לכל פרט היתה כאן חשיבות ניכרת — למשל, במקום ברשימה. אם ראשון אתה בה — ראה את עצמך כאבוד. אם במקום האחרון — יש עדיין תיקוות-מה. האזרחים המלחנים הלמו זה בזה, כדי לא להיקלע לתוך הרשימה, ועשו הכל כדי שחבר אחר ייכלל בה. הפכו ממש למפושעים, שאורח מחשבתם הכתיב להם: תמות אתה היום — ואני אחיה יום נוסף.

על הרשימה — נודע — עבדו ללא הרף. סטאלין הטיל על ו'דאנוב את משימת איתור "הפושעים העיקריים" בתחומי המוסיקה. ו'דאנוב — מספר שוסטקוביץ' — "עבד כמו תלוי עינויים מנוסה", כשהוא מסית מלחין אחר בחברו. כך נוספו שמות, נמחקו, וחזרו והופיעו. רק שני שמות שמו בהתמדה על "מקומם בצמרת" — אלה של שוסטקוביץ' מיס' פר אחד, ופרוקופייב — מיספר שניים.

הארץ כולה היתה אחוזת קדחת — המלחנים יותר מכולם. (לא בטוח. וגם צב אצל הסופרים לא היה יותר טוב, והם מיספר הסופרים שזכו בגורל דומה מעיד על כך שהמיטטר חשש הרבה-הרבה יותר מן האחרונים מאשר מן הראשונים — נ"ל.) כאילו נפרץ סכר, זורם של מיס עכורים ומזוהמים הציף את הכל. הכל נראו פתאים כאילו כפאם השד, וכל אחד שרק התחשף לו — הביע את דעתו על המוסיקה. ו'דאנוב הכריז: "הוועד המרכזי של המיפלה הקומוניסטית תובע מן המוסיקה יופי ועידון."

במצאיות לא היו, כמובן, לא יופי ולא עיי-רון. כשמוסיקולוג מוסקבאי נשא פעם הרצאה על מלחנים סובייטיים והזכיר ביניהם את שמו של שוסטקוביץ', עט עליו אחד חרניקוב אחד ש"עוד ממונה" מיפלתג' על המוסיקה הפ"רולטאריה" — ופער עליו את פיו כמעט בצעקה: "אתה יודע את מי היללת כאן? אתה מדע לזה? ברגע שניפטר מנכות-הברית (בג"מ מילצמת העולם), נמךך את שוסטקוביץ' שלך בציפורן הבוהן כמו פישפש. בציפורן הבוהן."

— דברים נוראים המגבירים עוד יותר את יראת הכבוד נוכח נחישות החלטתם של אנשי שים כשוסטקוביץ', פרוקופייב, הבינאמי מאי יירוהולד, משוררים כפטרנאק, אחמאטובה,

כת, ועליכן הוא ביטא את עמדת המיפ' לזה, ולמעשה — את דעתו של סטאלין, וזה מה שהיה חשוב.

לדברי המלחין, קיימת סכרה שהמאמר נכ" תב בידי "הממזר הנודע לשימצה וסלוסקי" (יהודי, ו'דאנוביסט ומלשין נודע — נ"ל) — אבל. במאמר זה יש יותר מדי מפרי רוחו של סטאלין, יש שם ניסוחים שאפילו וסלוסקי לא היה משתמש בהם — שכן היו שם יותר מדי שגיאות דיקרוקיות... הרי המאמר הופיע עוד לפני הטיהורים הגדולים, ובמערכת פרוודרה" היו עדיין די הצורך אנשים בעלי השכלה נאותה, הם לא היו משאירים את המישפט המפורסם, שבמוסיקה שלי אין שום דבר הנשמע כ"צלילים סימפוניים" — הם היו מוחקים מישפט מעין זה לכל אחד, פרט כמובן לסטאלין..."

אחד מידידי המלחין מסכן את חייו וכותב ל"עריץ ימכת שבו הוא טוען כי שוסטקוביץ' אינו, אחרי הכל, "מיקרה אבוד". הרי כתב גם "כמה יצירות מוסיקליות המהללות באופן ראוי את מולדתנו הסוציאליסטית". בעיקבות זאת חזר סטלין לצפות בבאלט המלווה במוסיקה של שוסטקוביץ' בתיאטרון הפולשוי. התוצאה אינה מאחרת לבוא: "לא עברו עשרה ימים מאז הופעתו של המאמר הראשון, ומאמר שני מופיע. הפעם היו בו פחות שגיאות דיקרוקיות ופחות הצטעצעי" יות סיגנוניות, אבל נעיימת הדברים היתה אר" תה נעימה ופסקדידן" היה אותו פסקדין."

יותר מדי עבור

אדם אחד

שתי התקפות כאלה, המוסלות כמא" מרי מערכת של פרוודרה" — תוך עשרה ימים — היו יותר מדי עבור אדם אחד. עתה ידע כל אחד, שגורלי נחרץ... התי ווית, אוייב העם' הודבקה לי, ונשארה לתמיד, ואין אני חייב להסביר את פשר התווית בימים ההם. כולנו זוכרים...

מוכן שרדיפת מעין אלה לא היו אפשריות בלא סיוע הפעיל מאוד של מלשינים וזדים מקירבה של קהילת האמנים עצמה, וכאלה הלא יימצאו בכל מקום ובכל זמן למכביר. שוסטקוביץ' קורא להם בלשון מאופקת "ה" בלתי מרוצים" (לא תמיד הוא מאופק כל כך) וקובע:

"קבוצת הבלתי-מרוצים העבירה לסטאלין הלשנות כשפע רב, שהיו חתומות חלקן באר" רה אישי, וחלקן כקולקטיב. בדומה לאליה ופטרוב (הומוריסטים רוסיים דרועים), שליגיל" גו פעם: המלחנים משימים זה את זה על נייר תווים".

אבל, מעיר המלחין, "אליה (בתירגום ה" עברי: אילף, כשמו הפרטי השני של הסופר) ופטרוב העריכו יותר מדי את המלחנים —

כיום קשה לחשוב עליו כעל יוצר החי מרבית חייו בתחום ביניים מסוכן שבין פירחח "הצפוי ככל עת למפות" לבין "אוייב העם" הצפוי לגורל מר הרבה מזה. אבל, מה לעשות, העובדות מרבות בעד עצמן.

הנה, למשל, תקופת עבודתו של שוסטקוביץ' על האופרה "לידי מקבת, שאותה הקדיש לאשתו, תקופה שאותה הוא מתאר כ"תקופה מוצלחת", אולי המוצלחת ביותר, מבחינת קבלתה והתקבלותה של המוסיקה שלו בארצו.

הליברטו (הליברית, התמליל) של האופרה מבוסס על סיפורו של הסופר הרוסי הגדול בן המאה ה-19 ניקולאי לסקוב, "לידי מקבת ממ" חוז מצוסק, והוא נכתב על ידי שוסטקוביץ' עצמו ביחד עם המחזאי הלנינגראדי הצעיר (אז) אלכסנדר פרייס. מה שקסם לשניים כס" פור היה שהוא עוסק ב"אחת התקופות האפ" לות ביותר" בתולדות רוסיה ומתווה "תיאור אמיתי וטראגי ביותר של גורל אשה מוכש" רת, נכונה ויוצאת-דופן, הנכשלת בתנאי הסי" יוט של רוסיה ערב המהפכה". אם תרצו, מרמז שוסטקוביץ', עלולים היו הדברים להתרחש גם ברוסיה מאוחרת יותר...

ראשית "התקופה המוצלחת" בייאוש כללי ופרטי:

היו אז סיבות למכביר להיות מיואש. נראה היה, כי לא צפוי עתה כל עתיד (ברוסיה) לא למוסיקה תיזמורתית ולא למוסיקה אופראית. מרבית המוסי

המרשל מיכאיל טורצ'סקי, ידידו ופטרונו של המלחין, ואשתו

קאים הגיעו ברגשותיהם לנקודת הא" פס. זה אחרי זה ביקשו בראש מושפל להתקבל לשורות ה"רא"פ"מ (האגודה הרוסית של מוסיקאים פרולטריים, שהוקמה כאמצעי מיקוח על השילטונות בתחום המוסיקה)... תפקידן של אגודות אלו (זו הנזכרת וכן אגודת הסופרים המקבילה לה) היה לפקוח עין על הספרות ועל המוסיקה, והן פעלו בצורה זו עד שנדמה היה לנו, כי בעתיד הקרוב תוחלל כל המוסיקה בשיר של דווינדנקו, "הם רצו להכותנו" (פיזיון תעמולה פופולרי שנשא חן בעיני סטאלין — נ"ל).

לאחר מסע רישמיוזם לטורקיה, משתתף שוסטקוביץ' בביצוע סונטה שלו לצ'לו באר" כאנגלסק. לאחר הקונצרט הוא הולך לקנות גליזון פרוודה חדש:

אני פותח את הגליון, מדפדף, ומוצא בעמוד השלישי את המאמר "תוהו ובוהו במקום מוסיקה"... לעולם לא אשכח את היום ההוא, דומה שזה היום הבלתי-נש" כח ביותר בכל חיי. מאמר זה בעמוד השלישי של "פרוודה" שניה בבת-אחת את כל אורח חיי; הוא הודפס בלא חתי" מת שם המחבר, דהיינו, כמאמר המער"